

ענת ויסמן

הנוסח של לאה גולדברג: סינתזה של אי-הכרעה

מוסד ביאליק • ירושלים

תוכן העניינים

9	מבוא: מילת הצופן "לאה גולדברג"
23	פרק ראשון: ניצחון זוטא: הפולמוס עם אברהם בן-יצחק
70	פרק שני: הדרמה של "האומץ לחולין"
97	פרק שלישי: ייסורי "הסינתזה האנושית הגדולה"
125	הערות והרחבות
141	רשימה ביבליוגרפית ורשימת קיצורים
150	תודה לבעלי הזכויות

מבוא

מילת הצופן "לאה גולדברג"

עַד שְׁלֹא אֶפְצֵחַ אֶת מִלַּת הַצֵּפֶן "שֶׁלֶחֶן",
לֹא אָנִיחַ לְקוֹרָא וְלֹא לְשֶׁלֶחֶן.

(חזי לסקלי, "שירה זריזה", העכברים ולאה גולדברג:
שירים 1987-1989)

וְשִׁירִיךָ בָּאִים כְּגִבְרֶת זִקְנָה
עִם סֵפֶר עַל יָפִיָּה
וְשִׁמְלָתָהּ שְׁאִינָה בְּאֶפְנָה...

– אָבֵל אֲנִי עֵדִין אוֹהֵב אוֹתָהּ.

(לאה גולדברג, "דיוקן המשורר כאיש זקן", שירים, ג)

בשנת 1992 ראה אור ספרו של חזי לסקלי "העכברים ולאה גולדברג: שירים 1987-1989". על עטיפת הספר רישום של מאיה גורדון: שני עכברים יושבים על כורסאות בתנוחת שיחה וזנבותיהם הארוכים משתלשלים לרצפה. מדוע עכברים? מדוע לאה גולדברג? מה תכליתה של וי"ו החיבור? לכאורה, הניסיון לתת פשר לכותרת ספרו של לסקלי אינו מעניינו של ספר זה. עם זאת, ההתחקות על עקבותיה המטושטשים של גולדברג בספרו של לסקלי תוכל לסייע לנו בהצגת הרהור ראשון על הנושאים שייבחנו בפרקי הספר.

ייתכן שהדרך המתעתעת והמעורפלת שבה השתמש לסקלי בשנת 1992 בשם הפרטי "לאה גולדברג" לצורכי ספרו – ספר שכולו רעב לשירה ורעב לבגידה בשירה – מטרימה את הפריחה המאוחרת

של לאה גולדברג ואת העניין רחב ההיקף בדמותה וביצירתה בשני העשורים האחרונים. היום כבר ברור שגולדברג היא תופעה חד-פעמית בהיסטוריה של הספרות העברית. וסודה של חד-פעמיות זו אינו טמון לא בביוגרפיה שלה או בנושאי שירתה ואף לא בחדשנות מהפכנית או בשמרנות פואטית.

מדוע ליהק לסקלי את גולדברג בספרו? במבט ראשון דומה שכותרת הספר, "העכברים ולאה גולדברג", אינה אלא צירוף גחמני, שרירותי ומופקר. וי"ו החיבור מחברת את מה שאינו ניתן לחיבור, יוצרת דומות ומבטלת אותה במחי יד, במעין הצמד (zeugma) שאינו רותם יחד דבר, כמו צירוף אחר פרי דמיונו של לסקלי, "אני אוהב פוקו ומרק". אלי הירש סיפר לי שחזי לסקלי כתב לו על אחד מספריו את ההקדשה "אני אוהב פוקו ומרק". ובכתבה לרגל הוצאת ספר שיריו המקובצים של לסקלי "באר חלב באמצע עיר" סיפר הירש על הקמת החבורה הספרותית "מקום" ב-1983: "חזי החליט שניפגש אצלו כל שבוע. תפקדנו כחבורה ספרותית כי הראינו זה לזה שירים ובעיקר צחקנו וביילנו. הוא היה מבוגר מכולנו בקרוב לעשר שנים והיה הדומיננטי בחבורה. כשכינס את החבורה, 'הפרלמנט' קראנו לזה, הוא הבטיח להכין בכל פעם מרק, אבל חדות האירוח שלו נעלמה מהר מאוד ואחר כך הכין בקושי רק קפה".¹ ומה באשר לפוקו?

הכותרת, כמו ההקדשה, מעוררת בנו ציפיות לאינפורמטיביות מצד אחד ולהיפוך הייררכי מודרניסטי מצד אחר, אך מפירה את שתיהן. האפקט פרוורטי, צונן, מערער, ואנו נשארים עם היבטים שונים של אי-התאמה. את הגיונם של שני הצירופים יש לחפש בדרמה של חיי היום-יום המתורגמת לחיי הנפש, היגיון מן הסוג הנדרש לפתרון חלומות.

בין אי-ההתאמות הללו פעורה גם תהום היסטוריוגרפית ואסתטית: מול לסקלי, משורר המעיד על עצמו כי "אַחוּז תְּזוּזִית, פּוֹרֵעַ סֵדֶר, נוֹטֵף זַעַה, / אֶחְצֶה אֶת חֲלוֹמוֹתַי שֶׁל הָאֶסְתֵּטִיקוֹן",² ניצבת גולדברג – משוררת המקבלת עליה בכתיבתה את כבלי המסורת השירית הלירית, החמימה והמאופקת. ואומנם, בשנת 1992, שנת